

Andrzej Nils Ugglå

WISŁAWA SZYMBORSKA - EN I SVERIGE FÖGA UPPMÄRKSAMMAD POET

I detta korta bidrag till Szymborskasymposiet vill jag beröra några troliga orsaker till att denna poet - i jämförelse med andra polska lyriker - så föga uppmärksammas här i landet.

Under de senaste decennierna har en hel rad polska poeter presenterats i Sverige. Några har fått egna diktsamlingar tryckta, som Zbigniew Herbert, Tadeusz Rózewicz, Adam Ważyk och Wisława Szymborska; Herbert och Rózewicz t.o.m. två var.*

Szymborskas diktsamling kom 1980 och heter liksom en av hennes dikter *Aldrig två gånger*. För översättning- en från polskan svarar Per-Arne Bodin och Roger Fjellström. I efterskriften upplyses vi om att Szymborska här presenteras för svensk publik för första gången, något som emellertid tövar en komplettering. Redan i Nils Åke Nilssons år 1960 utgivna antologi av polsk poesi *Det nakna ansiktet* finner vi Szymborska representerad med fem dikter. Samma år publicerades hennes lyrik dessutom både i dagspressen och i *Lyriskvänner*, vidare 1965 i *Horisont* och i *BLM*.

Sedan andra världskriget har den polska lyriken såväl poetiskt som tematiskt varit i högsta grad variationsrik: "gaskammardiktning" direkt efter kriget, socialistisk "produktionsromantik" under Stalintiden, politiskt engagerad poesi kring 1956, grå vardagsrealism efter 1968 och slutligen under den allra senaste tiden en det dystra aktuella "krigstillståndets poesi". Szymborska har emellertid stått utanför alla poetiska tendenser och grupperingar och förblivit sin individualistiska diktkonst trogen. Nu liksom tidigare utgår hon i sin poesi främst från alldagliga och allmänmänskliga problem, dock insatta i ett större filosofiskt sammanhang. Ett ofta förekommande motiv i hennes dikter är människans tragedi att känna sig vara totalt maktlös inför historiens lagar. Under en människas

---

* Sedan Szymborskasymposiet har ytterligare en diktsamling av Herbert publicerats: *Rapport från en belägrad stad*, 1985 (övers. Agneta Plejel och Daniel Bronski).

levnad upprepas ingenting ("Aldrig två gånger") men de mänskliga tragedierna upprepas däremot regelbundet under historiens oföränderliga lopp.

Kärleken är ett av de dystraste motiven i Szyborskas lyrik. Den kan i själva verket inte existera, ty kärleken står i konflikt med, och är determinerad av några av poeten inte närmare preciserade naturlagar eller regler. Dessa är bundna till historien som hon blott och bart kallar för "världen". Det utifrån kommande hotet gör att kontrahenterna alltid kommer att tala olika språk:

Lycklig kärlek. Är det normalt,
är det klokt, är det nyttigt -
vad har väl världen av två
som inte ser världen?

("Lycklig kärlek")

Dessa exempel på frågor med djup filosofisk innebörd kan kompletteras med åtskilliga andra, som t.ex. samvetsproblematik i "Lovord till att ha en låg uppfattning om sig själv", den relativa betydelsen av materiella kontra andliga ting i "Nyckeln" eller slumpens funktion i människans liv i "Terroristen han ser". Men Szyborska uppskattas inte bara av dem som i sina analyser vill beskriva hennes livssyn i filosofiska termer. Att hon vunnit stora läsarskaror i hemlandet beror framför allt på att hon med sina dikter tar upp allmogliga frågor som berör den breda läsekretsen direkt.

Dessa två dimensioner i Szyborskas poesi, den filosofiska och den "alldagliga", skulle dock aldrig kunna existera sida vid sida om hon inte ägt en alldeles unik förmåga att hantera språket, vilken tar sig olika uttryck: metaforer, ett ords dubbla betydelse, kontraster och till sist en finessfull metrik. Tack vare väl genomarbetade språkformer lyckas hon skapa en ironisk distans till det poetiska jaget. Det dominerande draget i Szyborskas livsuppfattning är bitterhet men med hjälp av språket lyckas hon tona ner det emotionella engagemanget.

Vari ligger orsaken till att dessa polska poeter fick så olikartat mottagande? Svaret kan inte bli entydigt och här görs inga anspråk på att frågan blir uttömmande besvarad. En förklaring kan sökas i den förhandsinformation som gavs om vilken diktarkonst författaren representerar, en annan i själva översättningen och till sist kan förklaringen även sökas i det inhemska aktuella kulturklimatet eller i tendenser inom den egna lyriken. Różewicz' framgångar i Sverige berodde med all säkerhet på att

hans språkliga asketism och tematiska enkelhet, med vars hjälp han ville låta läsaren få direktkontakt med diktens "egentliga kärna", visar slående likheter med den s.k. "nyenkelheten" inom svensk lyrik. "Nyenkelhetens" representanter i Sverige med Göran Palm i spetsen ansåg att diktens främsta uppgift skulle vara att kommunicera med läsaren. Språket skulle vara enkelt och motiven vardagliga så att de kunde förstås av alla. Till skillnad mot Różewicz hade man i Szymborskas fall svårt att finna någon referensbas i den egna lyriken.

Jag har emellertid valt att stanna vid den förstnämnda orsaken. När Herbert och Różewicz introducerades i Sverige, presenterades - vid sidan av deras dikter - huvudtendenserna i deras författarskap mycket utförligt; man översatte t.o.m. deras poetiska program. De första översättningarna av Herberts tolv dikter, som trycktes i *BLM* 1963, kompletterades med en artikel om honom var i han beskrevs som en efterföljare till den franska symbolismen, i synnerhet Rimbaud. I samband med att man året därpå (1964) tryckte översättningar av Herberts prosadikter i *Ord och Bild* presenterades poeten som en stor kännare av konst- och musikhistoria och som författare till essäer inspirerade av intryck från resor i Frankrike och Italien. Den kort därefter utkomna diktsamlingen *I stridsvagnens spår* (1965) blev mycket uppmärksammas av kritikerna. De drag man i Herberts poesi fann intressanta överensstämmelse i stort med den "vägledning" man fått genom de tidigare tryckta artiklarna. Man fäste sig i första hand vid den stilistiska lättheten, elegansen och esteticismen, bl.a. uppmärksammade av Artur Lundkvist, vidare den stora sparsamheten med ord och den exakta tillämpningen av den egentliga innebörden av ett ord. Samma företeelse benämndes olika: "orddisciplin" (Kurt Aspelin), "språkets extrema precision" (Lars Gustafsson), "en underbar visuell konkretion" (Åke Janzon).

Różewicz lanserades av Göran Palm i en artikel i *Ord och Bild* 1964. Presentationen omfattar förutom sex dikter Różewicz' poetiska program kallat "Bildstorm". Różewicz avslöjar här sin poesis credo: Musik-rytm och bildmetafor upplever han inte som diktens "vingar" utan som en "ballast, som man måste bli fri ifrån för att poesin skall kunna resa sig och bli användbar". Bildmetaforen försenar, menar Różewicz, läsarens kontakt med diktens egentliga kärna i stället för att påskynda den. Różewicz' i Sverige första tryckta diktsamling *Och så vidare* (1966) kompletterades med två essäer om hans poesi skrivna av Jan Kunicki respektive Göran Palm. Det av

Palm påpekade släktskapet med de svenska 40-talisterna (Karl Vennberg bl.a.) intresserade de svenska recensenterna men i övrigt överensstämde deras kritik med de kommentarer Różewicz själv gett angående sin poesi i essän "Bildstorm". Kritikens reaktion på Różewicz' andra diktsamling *På diktens yta och i dess centrum* (1979) följde samma mönster. I inledningen förklarar Józef Trypućko poetens artistiska program utifrån den tidigare översatta skriften "Bildstorm". Trypućko analyserar just de dikter i vilka man klarast kan utläsa poetens önskan att ta avstånd från alla traditionella poetiska former och begränsa "det nakna ordet" i dess ursprungliga betydelse och funktion. Vid en genomgång av det rika recensjonsmaterialet märker man tydligt att de svenska skribenterna i hög grad påverkats av Trypućkos inledning. Den polske diktarens poetiska program, eller som det oftast sades "icke-poetiska program", möttes med förståelse och uppskattning.

Med diktsamligen *Aldrig två gånger* försökte Per-Arne Bodin och Roger Fjellström inplantera Wisława Szymborska i Sverige i nästan helt jungfrulig mark. Inte en enda introduktionsartikel om hennes poesi publicerades. Den enda information som gavs om författarinnans poetik återfanns på bokens baksida och lydde: "stilen är klar-klassisk". Resultatet blev sådant att denna Polens främsta språkkonstnär stämplades som "klassicist", en benämning som okritiskt övertogs av recensenterna.

Med dessa anmärkningar vill jag framför allt ifrågasätta den traditionella och något orealistiska uppfattningen att poesi även i översättning skall tala sitt eget språk. Rent teoretiskt kan man väl instämma däri men förutsättningar-na är att översättningen ger lika rika bildeffekter och intellektuella associationer som originalet och att recensenterna, som ju i hög grad påverkar bokens spridning, skall ha yrkeskvalifikationer som går utöver det brukliga. Men i vilken mån är detta möjligt?